

**ALLUVIONUM
EFFECTUS
RHODIGII
PROVINCIAE
ADPLICITUS...**

Marino Morandi

50
53

ALLUVIONUM EFFECTUS

RHODIGII PROVINCIAE ADPLICITUS

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD MEDICAM LAUREAM

RITE ASSEQUENDAM

PROPONIT

MORANDI MARINUS

RHODIGINUS

PATAVII

TYPIS SEMINARII

1846

JOSEPHO

PATRI MEO AMANTISSIMO

QVO

NISI ME FORTVNA DONASSET

MIHI IN VITAE TEMPORE OCCVRSO

SVAVITATE MORVM ANIMI INTEGRITATE

AMORE RECTI

AD EXTREMVM VSQVE SPIRITVM

NEMO MIHI CARIOR

D. D. D.

Ars medica, prae ceteris nobilissima, salutis humanae praeses, cujus opera et tutamur et defendimur, ad ea omnia, quae hominem undique circumdant et concomitantur, quae cum ipso oriuntur, atque nulla intermissione in ipso dominantur, maxima cura et diligentia animadvertenda ac notanda tenetur.

Quidquid enim sub sensu cadit, quidquid ab eo accipi potest, in organismum certa lege vim suam diffundit, eum commovet conformatque. Qua de re medicum circa has res omnes versari, nihil earum negligere, aut transilire oportet, ut eas inter necessarios fines, quam maxime potest, retineat, perturbatas in ordinem adducat, interdum denique procul amoveat; ita ut his omnibus in corporum salutem versis, valetudinem nobis tum reddat amissam, tum integram secundamque defendat. Nam quis medicorum neget loci positionem et ingenium, temperiem coeli et aquarum naturam ad vitae conditionem permagnum habere momentum? Quis eorum non novit tempestatum permutationes, quis nescit saluberrimos aestivos, proxime hisce deinde autu-

mnales dies? Quem eorum fallit quid vis electrica, quid magnetica valeant; quid lux, quid imbres possint, quid frigus, quid aestus? Ut disparces morbi genera dissimilia vitae, disparia artium studia sequuntur! Ut dissimili ratione, miles aegrotatur in castris, agricola ruri: qui ventis jaclatur et undis nauta, et qui sepultus vivit fodinis! Quot variam ob hominum aetatem in morbis differentiae! tarda confectaque senectus longis, acutis iniens adolescentia magis et fervida laborat juvenis. Omnes ne uno ordine atque nullo discrimine in morbos incidunt, et divitiis affluens et cui omnia desunt? qui vitam palatio degunt, et qui tugurio, et cui non certa domus? qui corpus tum a frigore vestimentis munire, tum aestive exuere potest, et qui vili eademque veste singulis diebus tegitur, quae vetustate dilabitur? qui se ultra quam capiunt, farciunt edaces, et qui parci justum ciborum modum sumunt? qui licentiori vita tempus aetatis omne vino et luxuria perditus consumit, et qui ad ultimum vitae tempus intemperantia perseverat? qui corpori deserviens, otio voluptatique indulget, et quibus multi sudoris opera vita est?

Et alia multa memorare facile. Sed ne nimium longa sumatur oratio, quis dubitet praeprimis vis cosmo-tellurica adnotanda? Quis coelum tum purum et tenue, tum densatum et gravius, quis ventos aestuosos gelidosque tum salubres tum nocivos ignorat? Cui ex animo defluit agrum vel siccaneum, vel riguum, vel la-

pidosum; aquam fluvialem et marinam, fluentem, palustrem et stativam, nunc pari libra, nunc impari cum maris aequore esse? quomodo perpetua juga, opaca et ombrosa aestus levant, ac improvise excitent tempestates; dum regiones aperto coelo positae nimio sole torrent remissioribus ventis? Haec omnia non possunt quin vel morbos adaugeant, vel leviores reddant, vel aliquando ad sanitatem perducant; immo non modo salutem perfectam saepius et duraturam, verum etiam acutiora ingenia et ad intelligendum aptiora eorum cognovimus, qui terras incolunt eas in quibus aer sit purus ac tenuis, quam illorum qui utuntur crasso coelo atque concreto.

Cum id universis persuasissimum sit, ut patriae nullum a me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium deesset, de provinciae nostrae topographia ad medicae artis normam aliqua nunc dicere (nec inanem operam sumere) cogitavi. Nunquam enim ego perversae Stoicorum sententiae accedam, qui totum hunc mundum municipium suum esse existimabant: si parentes primo pietate colendi, mox patriae, ut mea fert opinio, non modo benevolos esse, sed quidquid in nobis studii ingeniive sit, ipsi tribuere oportet; patriae ubi vitae nobis necessitudo, ubi avita domus et bona, parentes et necessarii, immo, ut brevi dicam, societatum nulla est gratior, nulla carior, quam ea quae cum patria est, quae nos in luce modo editos suscepit et aluit, bonis moribus innutrivit, liberalibusque disciplinis educavit.

Magnum confiteor opus prae manibus habeo, sed pluribus nunc studiis intentus, huic uni negotio animo vacare nequivi; at ubi mihi tempus idoneum suppeditetur, penitus haec omnia pertractabo, et nunc coepta omnino pertendam.

Tu modo, natalis terra, benigna fronte praefestinatum accipias opusculum, et mentem quaeso respicias bonam, ac si vires defuerint, si te minus decenter in praesenti coluero, ne severe arguar, hoc tantum exoro.

Provincia nostra una ex octo quae venetum nunc constituunt regnum, Venetorum reipublicae olim subiecta, Pado atque Athesi, duobus scilicet maximis inter Italiae flumina ex Alpibus ad Mare Adriaticum fluentibus conclusa, priscis temporibus, ut accepi, palude constabat, quae Padusina vocabatur, quod nomen in exitiali barbarorum irruptione, hodierno Polesine originem prae-buit. Primo tempore, ut videtur, decurrebant aquae per loca uda atque inculta omnino: postea adlata humi atque sabuli copia, ad hominum habitationem idonea evenere et quotidie hominum industria aliquid terrae aquis usurpatur.

Spatio ac coelo in occidentem Mantuae, in orientem Venetiarum obtenditur, Padum atque Pontificium regnum in meridiem inspicit, septentrionalia ejus Athesis, Patavium et Veronensis provincia conterminant: ad Loreum extremo jam litore veluti in cuneum tenuatur. Provincia natura sua plana atque summopere depressa, undique patescit campus latissimus, nec colles assurgunt.

Planities autem in longitudinem ab oriente in occidentem, magis quam in latitudinem patet. Solum ad maris libram circiter, *metri tre*, tollitur; ibi praeter duo relata flumina, et alias truas plurimas habemus, utpote *Adigetto, Po di Levante, Tartaro*, et invia quae praecipue Adriensem civitatem circumstant. Loca euro-noto et boreae objecta; quas ob causas facillime nobis compertum aer saepe piger et gravis, multus, hibernis diebus praecipue, humor terrarum coelive: sedet saepius nebula diffusa ex agris orta, aeris serenitatem umbris infuscat, ita ut non raro alba densa sit, et tantummodo sub meridie sol irrumpat radiis. Flumina Padus et Athesis alveum praeseferunt altissimum, ita ut aggeribus oppositis undique tantum aquae contineantur; sed non raro accidit in majorem provinciae ruinam, quod et morbos eminenter promovet et adauget, ut obstantes trahant ripas, et cum sonitu unda praecipue ruat latissime in agros, vere seu primo nivium rapina perlata, seu aucta pluviis hiemalibus: gemens tunc peritura queritur frumenta colonus et inscius stupet: aggeres subit, dum fluvius undis fertur spumans, et cum stabulis armenta sternit, atque greges, virosque domosque. Heu ululatus, heu luctus, heu moeror! paterna linquunt limina cum patribus nati, et viri, uxores, servique cum dominis; passim lacrymales audires fugientium clamores, virorum imprecationes, foemineas preces; sed nullo discrimine vel aetatis, vel sexus, vel conditionis, vis aquae saevit. Sub diu remanent

die noctuque, ventis et frigoribus omnes obnoxii, nec misera vivendi ratio paucis absolvitur diebus, sed aliquando diu moratur. Cum tandem domos subiit suas agricola, quid eos circum, quid in illis ipsis? Damna quamvis quae diximus magna, in posterum augescunt. Omnia circum unda mergit et aedium solum arenosis aquis foedatur, ac tepescente sole, undique putrescunt substantiae quamplurimae, et stagnantes ob aquas aeterna sedet nebula. Quapropter, et perpetuam ob humiditatem et aerem mephiticum, nostrae provinciae incola novas tulit morborum et quamplurimas rationes. Nam nec longissime abest imperitorum intelligentia, haec omnia in humanum organismum vim suam agere. Et quomodo hoc accadat, mihi in praesenti dicendum, si in tam praecipiti festinatione mihi paene dixerim necessaria non praetereunda; scilicet singillatim gaza eorumque combinationem enumerare, variam humi fertilitatem, indolem reperire, vegetalium numerum et qualitatem describere, de habitu vario corporis et de genere hominum vitae diverso aliqua enarrare: et si iis causis omnibus dicendis non adessent decora ingenia, quae omnibus aliis posthabitis, in rerum causas agnoscendas operam recte laudateque contulerunt, et nobis agendi huiusmodi virium rationem prae buerunt. Res est tam explorata (tam dicam certa) ut in controversiam amplius vocari non possit. Quam ob rem illorum vestigiis inhaerens, pauca tantummodo ut historicus scribam.

Gaza in primis analysi submissa nos clarissime do-

cent eorum originem a ditissima vegeto-animalium substantiarum fermentatione, uti vidimus, procedere; quam ob rem, praecipua cum mephitica sint, quamplurium morbi generum et non raro epidemiarum causam praebent. Incolarum ideo provinciae nostrae, vitae plasticae rationes lentae, atque impeditae torpent, externisque potentiis efficacem obsistendi modum praestare nequeunt, immo quavis de causa corpora in morbos facillime impellunt. Celeberrimus medicinae cultor Johannes Georgius Zimmermann, in laudatissimo opere *Del'esperienza della medicina* cap. V scribit: « I vapori dell'acque stagnanti sono.... nocivi.... Una farragine d'insetti vi si getta dentro, vi muore e si putrefà con effetti tanto più perniciosi, quanto più le loro parti tendono in vita alla putrefazione. Le paludi sono quasi tutte coperte di piante acri, caustiche, puzzolenti e disposte alla putredine ». Et cum nobis, post haec omnia, dysenteriae, quae Parisiis crassatur, in Sennae aquis causam constituerit, aliaque nobis aquarum potentiae nocentis exempla tradiderit, ita fatur: « Dalle acque stagnanti e piene di parti putrefatte sollevansi esalazioni che penetrano nel corpo per via della respirazione e guastano la salute ». Haec omnia in Batavia, in Germania, in Ungaria, in Italia, in Aegypto, in Aethiopia, quotidie accidere celeberrimus ille nobis paulo post memorat. Nec tantum hac una de causa gaza infensa provinciae nostrae vidimus, sed alios plures effectus progignunt. Hic etiam humi qualitas una cum fer-

tilitate, non minima ex parte a fermentatione procedit: revera fermentationis opus terrae amicissimum eam summopere impinguat, ut non modo agricularum operae ferax obediat, sed ubique sponte sua vegetatio exsurgat. Copiae tamen fructuum excellentiam et qualitatem eorum comparare nequimus; sed potius organicae substantiae perfectioni, quam attingere hominibus licet, paulum accommodantur.

Fruges crassae, fructus succosi, animalia pingua: quae de re homines, qui uno alterove ciborum genere vescuntur atque nutriuntur, lymphatica succulenta vitae plasticae ratione pollent, quam unicuique medicorum non melioris notae conditionem esse constat.

Vitae genus generatim sumptum laboriosum. Agriculturae enim incolae magis aggerum saepius operi aliisque hujusemodi laboribus student; et hoc in salutem vertimus, quod nimiam, quam memoravimus, in morbos dispositionem temperare valeat, et aliquid continuo vitae plasticae amovendo saluti illorum consulat. Oryzam sativam, linum et cannabem colunt, quod humanae salutis, ut in America ob latissimas sacchari plantationes, accidere memorant; interdum nisi leges opportunae proficiant et attentus providusque agendi modus adhibeatur, perniciosissimum evadit.

Nam ubi talia coluntur aquarum stagnantium influxus nocivus, vitae continuas insidias struit, et vel maxime febribus intermittentibus gravioris dignitatis, immo usque ad perniciosas tendentibus januam aperit. Con-

firman^tur haec vel maxime ex illis quae legimus in laudato opere clar. prof. Steer, ubi de febribus intermittentibus et cholera loquens, talia fatur: « Condizioni (quae altius allatis respondent) tutte che cospirano fatalmente alla generazione di milioni e milioni d'insetti visibili allora soltanto che, uniti in istrettissimi attrupamenti si aggirano per l'aere denso ad offuscare il crepuscolo. Questi insetti medesimi, durante la loro vita, impoveriscono l'atmosfera d'ossigeno, per cui gli altri esseri se ne risentono, e divenuti poi cadaveri putrefatti, lo guastano di materiali corrotti. Aggiungete che la vita di quegli insetti, come quella dei vegetabili figli delle paludi, o la continua evaporazione delle acque mefitiche, sottraendo per necessità del calorico all'atmosfera, lo sottraggono ancora a tutti gli altri viventi, e tornano così anche per questa parte a quegli esseri di nocumento. Chè queste evaporazioni stesse, involupando l'ossigeno dell'atmosfera, spossano la tensione elettrica; deficienza che poi risulta a grave danno degli stessi viventi. Aggiungete poi che quei vapori paludosi, alzandosi dall'orizzonte, fan sì che illanguiditi giungano i raggi vivificatori del sole, che quindi compenetra ed alimenta poco la vitale energia, o vien nascosto del tutto agli sguardi languenti e cupidi della terra che lo cerca ed anela, quale agonizzante negli ultimi suoi respiri. Qual meraviglia dunque se in quei luoghi si osservi, nelle circostanze suindicate, uno squilibrio relativo nella proporzione dell'ossigeno, dell'elet-

trico, del calorico, della luce medesima, in una parola dei principali moventi della vita? Qual meraviglia che le bevande eziandio ed i nutrimenti scarseggiando di quegli stessi principii, sconcertino l'economia vitale delle piante e degli animali cui denno servire? Qual meraviglia infine che gli stessi umani organismi, privi degli stimoli principali della vita e degli innocenti materiali che la alimentano, spossati e languidi cedano più facilmente alle potenze morbifiche, o se anche resistono, mostrino dovunque al medico osservatore il tipo della intermittente e la forma delle febbri periodiche, indicanti che, o la potenza morbifica non arrivò al massimo della propria energia, o che le forze vitali regnanti non declinarono al minimo? Lo che se avvenga, se cioè quella si elevi al suo più alto grado, e questa resistenza discenda al più basso, basta un incontro solo, un unico assalto perchè si consumi la rimanente forza vitale e l'organismo soccombe ».

Si unicuique de rebus medicis cogitanti, quam difficile sit naturam morbosam investigare, manifeste patet; nemo profecto inficiari audet meliori avi curare illum, quem eorum causae, ut hominibus concessum, non fefellerint. Causae vero externae aliae, quae scilicet extra corpus agunt, et remotae dici solent: internae aliae, quae sine concessationibus cum nobis habemus, in ipsis idest sunt reclusae corporibus, et proximae adpellantur. Ut recte itaque artis medicae cultor in studio et praxi procedat, ut propria observatione, non magis ae-

gros observando ac meditando scientia nostra perficitur, quam systemata aut in lucem edendo, aut refutando, aliquid utilis depromat; ipsi externis magnopere causis attentum animum praebere oportet: quantum enim nostrae imbecillitati, internae natura causae obvolvitur, tanto nobis promptius externas expendere ac mente complecti. Et eo magis medicum hoc studium deceat juvatque, quod internas causas valdopere externae conformant, et nobis signum, nec incertum in iudicio de illis donando praebent. Neminem latet quod haec omnes et membrorum complexum, et propriam uniuscujusque temperaturam et ipsos humores disponunt.

Nunc, quas supra memoravimus in provincia nostra circumstantias inter externas, ac sane primas eae recensendae sunt. Et si morborum diversam esse naturam notissimum est, nam alia acutis, alia chronicis, atque alia iis quae inter utrosque medium quemdam cursum tenent; dubitare non possumus his de causis provinciam nostram in acutos minus quam alios incidere. Frigidae enim et pluviosae annorum tempestates, coeli crassa conditio, loci depressio, aquarum circumstantium amplitudo ac vaporatio continua, hujusce morborum generis tot causae sunt existimandae. Mihi est ante oculos quod praeclare ab Hippocrate scriptum novoram, Aph. 4 6, 3: «Morbi in pluviarum multitudine magna ex parte febres fiunt longae». Et Zimmermann op. cit. «L'umidità dell'aria snerva prestissimamente il corpo umano e genera nei suoi fluidi un lentore che

poi li fa ristagnare. I solidi si allentano, i fluidi ritardano nei loro canali la circolazione, e le secrezioni degli umori si fanno a stento: la traspirazione poi non solo si arresta, ma l'inalazione ossia l'assorbimento cutaneo in queste circostanze diventa grandissimo »; et cetera passim. Sed non auctoritate innixi tantummodo hoc affirmare velimus. In nosocomiis per agros praecipue, nec non in Rhodigio nostro, hoc confirmatum vidi, et scientiae colloquiis collegis ratum audiui. Ex febribus enim occupantur aegri duplicibus, tertiariis, quotidianis et quartanis plerumque, nec non ex morbis peculiaribus, hepatis et lienis obstructionibus et hydropse, aliisque hujuscemodi, quae omnes morborum formae nota designantur debilitatis, vel uti ajunt hyposteniae, in longum tempus porriguntur, ac si nobis concessum, nisi tarde devincuntur.

Quid ideo medicis in provincia nostra praesertim observandum in aegris sublevandis, quid in praxi agendum? Quod et in provincia nostra alias nonnullas existere causas, quae aut propter durum vitae genus, aut immoderatam vitae rationem, aut vini et similium intemperantiam, aut ciborum pravitatem, incolas morbis afficiunt ejusdem naturae ac aliunde cernimus. Sed meminisse medicum oportet magnum ad eum gradum extolli ad quem in montium habitatoribus, vel regionibus alia natura distinctis semper accidere solet. Itaque ne sit praeconceptis ideis tenaciter innixus, nec practici observationibus omissis, pathologorum et pharma-

cologorum doctrinas nec spernens, nec omnino amplectens, unico naturae studio attenter vacet: in praxi audaci manu repetitis atque largis phlebotomiis, qui error longe lateque diffusus, aliisque vim vitalem subsidiis imminuentibus non indulgeat; nam e contrario, etiamsi aegros ad mortem non impellat, vultus tabidi ac summopere macilenti suos convalescentes signabunt, hi levi animi pathemate in nevroses incidunt, et cum virium languore maximam morborum receptivitatem diu afferunt. *Quamplurimum ulterius alia damna evolvi possunt*: adest virium prostratio, qua facillime potentiae sentiuntur. Quod non de universis morborum speciebus intelligi volumus; medico aderit non raro et in nostra quoque provincia morbus, cui nonnisi larga sanguinis copia et prompta hypostenisantium vi mederi valeat.

Quae cum ita sint, causas per quas omnes mea percurrit oratio; etsi res nostrae in diem meliori in loco, magistratuum cura et privatorum sumptibus videntur, summopere tamen decet tollendas curare: aquas, ubi adsunt perniciosissimae, uti vidimus, minuendo, ad mare facilius praepetes per truas perducendo; rusticorum aedes, quae ex luto paleato confici solent, muricinctas elevatius, per quantum provinciae conceditur statuendo, opportuno solo decorando, aeris libertati modum permittendo, duram agricolarum conditionem sublevando, atque ut brevi cogam nos ab omnium scientiarum progressibus adjuti, indubiis publicae oeconomiae,

et beneficentiae principis suffulti; memores, quod in colonis sublevandis, nostris pariter materialibus rationibus consulimus; recogitantes, quod et illi nobis sunt fratres, qui iisdem doloribus quibus nos affligimur, afficiuntur, utpote eadem carne induti, iisdemque gaudiis quibus nos fruimur, oblectantur, quia simili spiritu similique pollent mente, qua nos; et saluti eorum et nostris utilitatibus simul providebimus.

THESES DEFENDENDAE

I.

Est philosophia sine medicina utilis, medicina sine re-
cta philosophia esse non potest.

II.

Doctrina medica ab experientia fluere et ab experientia
confirmari debet.

III.

Vires medicamentorum, ab effectibus in corpore huma-
no aegrotante accurate observatis, judicandae.

IV.

Contagia, animalia parasita, vitam sui generis gerentia,
considerari merentur.

V.

Vis animi affectionum non minima ex parte a varia
corporis constitutione pendet.

VI.

Prae ceteris omnibus, anaplastica, methodus Gallica
omnino praevalet.

VII.

Quae de cicatricis restrictione post ustiones dicta sunt,
pro maxima parte nimis.

VIII.

Methodum praecipuam catarrhi vesicalis chronici curandi, in aquae injectione, syringae ope, Cloquet sistit.

IX.

Extirpare uterum, tamquam tollere vitam.

99 832228

